

Pärjäämisen ajat – horjuvat työt -teoksen lähtökohtana on talouden merkityksen kasvu ja sen vaikutus työmarkkinoihin. Kirja pyrkii osoittamaan, että työelämän heikentymiskehitys on jatkunut nykyistä kvartaalitalouden aikaa pidempään. Pärjäämisen ajat ja tavat ovat vaihdelleet sukupuolen ja ajan mukaan. Esimerkiksi 1940-luvulta 70-luvulle saakka miehillä teetettiin työttömyystöitä ja maatalous rakentui pientilojen varaan. 1960- ja 70-luvuilla maalta lähdettiin Ruotsiin tai suomalaiseen kaupunkiin paremman pärjäämisen toivossa.

Teoksen avaavassa Mia Hemmingin artikkelissa väitetään, että Euroopan unioni sosiaalisen markkinatalouden keskeisenä toimijana ei ole huolehtinut ihmisarvoisen elämän edellytyksistä kaikkien kansalaisten osalta. EU ei tarjoa sosiaalihuollon varassa eläville kohtuullista elämää, jossa välttämättömät tarpeet tulevat tyydytetyiksi. Se sijaan se tarjoaa eliitille korkeita tuloja ja kasvattaa tuloeroja.

Anu-Hanna Anttila pohtii palkkatyötä vapauden edellytyksenä. Anttila analysoi työn ja vapaan suhdetta tarkastelemalla sitä, miten palkkatyön normatiivisuus näkyy köyhyyden ja siihen kytkeytyvän vapaan ja vapaa-ajan säätelyssä. Anttila pohtii, missä mielessä työ vapauttaa ja mihin työ vapauttaa. Työssä vapautuminen tuottaa työn iloa eli subjektiivista työn mielekkyyden kokemista. Työstä vapautuminen tarkoittaa aikaa, joka olisi työntekijän omaa aikaa. Anttila kiteyttää, että oikeus palkalliseen vapaa-aikaan on määritelty palkkatyöntekijän oikeudeksi, jonka takaa vain kansantaloudellisesti tuottava työ, ei kotityö. Vapaa-ajan ja näennäisvapauden avulla lievennetään niitä yksilöiden ja ryhmittymien reakti-

PÄRJÄÄMISTÄ JA HORJUMISTA

Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.):
Pärjäämisen ajat – horjuvat työt.
Tampere, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2007, 245 s.

oita, joita palkkatyöyhteiskunnan normatiivisen vallan ohjelmien ja sen tekniikoiden olemassaolo aiheuttaa.

Jari Heinonen kertoo sukupolvien mobilisoitumisesta artikkelissaan Työläisiltä pojille – kolmen miessukupolven työkokemuksia. Heinonen nimeää jälleenrakentamisen sukupolveksi noin 75-vuotiaat, joilla oli tukenaan avustava lähiverkosto ja työ; perhe ja lähiyhteisö pitivät heidät elämässä kiinni. Heidän työnsä oli kovaa, ruumiillista ja itsenäistä. Työ oli kunnia, velvollisuus ja elintila. Työllä lunastettu toimeentulo merkitsi elämisen oikeutta. Kulttuuristen perinteiden ja vallitsevien työ- ja elinolosuhteiden välillä ei ollut merkittävästi jännitteitä ja kitkaa.

Suurten ikäluokkien aikuistuksessa 1960-luvulla Suomesta tuli palkkatyöläisyhteiskunta, jossa väestö liikkui ajallisesti ja sosiaalisesti. Myös miesten ja naisten keskinäissuhde muuttui oleellisesti. Kulttuurinen ja työnjaollinen muutos oli valtava ja suuret ikäluokat vain yrittivät pärjätä yksilöllistyvässä markkinakilpailussa. Heistä tuli vapaita hankkimaan koulutusta ja myymään työvoimaansa, stressaantumaa ja kiirehtimään. Miesten osalta jako koulutettuihin toimihenkilömiehiin ja työläismiehiin

vaikutti syvästi heidän kokemuksiinsa. Naiset puolestaan kietoutuivat hyvinvointivaltioon kansalaisina, palvelujen käyttäjinä ja julkisen sektorin hyvin koulutettuna ja huonosti palkattuna työvoimana. Tällä ikäluokalla oli syviä työllistymisvaikeuksia 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen.

Pienillä ikäluokilla Heinonen tarkoittaa 1960-luvulla ja sen jälkeen syntyneitä. He syntyivät yhteiskuntaan, jossa kaikilla oli oikeus koulutukseen, sosiaaliturvaan ja kunnialliseen elämään. Koulutuksesta tuli pienille ikäluokille välineellinen itsestäänselvyys. Työn tuli olla osa itsensä etsimisen prosessia ja protestanttisen velvollisuuseiikan tilalle tuli tekemisen nautintoa korostava työkulttuuri. Työmarkkinoiden muutos jatkui ja alkoi jakaa palkkatyöläisiä työehtojen ja toimeentuloedellytysten suhteen jyrkästi erottuviin ryhmiin. Vakaat kokovuotiset ja katkeamattomat työsuhteet ovat vähentyneet ja työmarkkinat ovat porrastuneet monikerroksisesti. Katkokset työuralla ovat lisääntyneet. Heinosen mukaan tämä on johtanut siihen, että ikäpolven miehet suhtautuvat työhön välineellisesti. On myös mahdollista, että heidän palkkatyösiteensä heikkeneminen voi antaa tilaa uudenaikaisille sosiaalisille siteille.

Liisa Lähteenmäki pohtii artikkelissaan pätkä- ja vuokratyötä palkansaajien moraalisaatetylnä. Moraalisaatetyllä tarkoitetaan normalisointiprojektia, sellaisten tekijöiden saattamista luonnolliseksi, itsestään selviksi ja vallitsevaksi tavaksi, jotka ovat kulmakiviä tietyille historialliselle ja sosiaaliselle järjestykselle. Moraalisaatetylnä tavoitteena on luoda uusi eettinen subjektiveetti, joka näkyy sisäistetystä, halutusta ja hallitusta

identiteetissä. Moraalisäätely on yksi ongelmien yksilöllistämisen tekniikoista.

Lähteenmäki tutkii vuokratyötä vuokratyöntekijöitä välittävien yritysten internetsivujen mainoskielen kautta. Mainokset lupaavat vuokratyön joustavan tekijän elämäntilanteen mukaan. Lähteenmäki kuitenkin toteaa, että mainosten lupaama joustavuus tarkoittaa, että työntekijän tulee olla käytettävissä juuri silloin, kun käyttäjäyritys häntä tarvitsee. Tähän johtaa pelko putoamisesta kuluttamisen ja kunniallisen kansalaisuuden ulkopuolelle.

Lopuksi Lähteenmäki kirjoittaa työelämän pelisääntöjen laadinnan ja kontrollin siirtyneen työnantajille, esimerkiksi hän mainitsee työnantajien paikallisen sopimisen vaatimukset. Lähteenmäki on huolissaan siitä, millainen yhteiskunta syntyy, kun tuottavuudesta, tehokkuudesta ja joustavuudesta tehdään kyseenalaistamattomia hyveitä ja epävarmojen työpaikkojen saamisen ja pitämisen sattumanvaraisuus jakaa kansalaiset yhä jyrkemmin a- ja b-luokkiin.

Katri Kaunisto tarkastelee artikkelissaan erityisesti 1940-luvulla syntyneiden metsäammattilaisten kokemaa yrittäjyyttä ja työttömyyttä. Kaunisto kuvaa, kuinka metsätyöntekijät ovat muuttuneet metsätyömies-pienviljelijöistä metsureiksi ja edelleen käsityöläisperiaatteella toimiviksi metsäkoneyrittäjiksi. Osa on kärsinyt taloudellisesta ahdingosta ja epävarmuudesta, osa toimenkuvan muutoksen tuomasta itsenäisyyden vähenemisestä. Vaikka koneistaminen on vähentänyt työllistymistä, muutokset ovat olleet myös hyviä: työ on keventynyt.

Kimmo Kevätsalo kirjoittaa ammattiyhdistyksen roolista työ-

elämän muutoksessa. Kevätsalo korostaa työelämän kehityksen monisuuntaisuutta mutta väittää, että neoliberaali malli vakiinnuttaa asemansa ja työntää tieltään eurooppalaiset mallit. Tässä mallissa yrityksen johtamisen perusajatuksena on kvartaalitalouden malli, jonka ydin on voiton maksimointi.

Kevätsalo korostaa palkkatyön rakenteen muutosta: erityisasiantuntijoiden (akavalaiset) määrä kasvaa, asiantuntijoiden (STTK:n jäsenet) määrä pysyy ennallaan ja työntekijöiden (SAK:n jäsenet) määrä laskee. Palvelutyö jakaantuu interaktiiviseen palvelutyöhön ja asiantuntijapalveluihin ja tätä prosessia täydentää itsepalvelutyön kasvu. Toinen suuri rakennemuutos syntyy siitä, että ansiotyön ulkopuolella ilman korvausta tehty ”työ” syrjäyttää ansiotyön kansalaisten elämää määrittävänä tekijänä. Kevätsalo toteaa toimihenkilöistymisen, epätyypillisten työsuhteiden yleistymisen ja korvausta tehtävän työajan kasvun johtavan siihen, että Ay-liikkeen edunvalvonnan ykkösasiaksi nousee työsuhteiden turvaaminen. Tällöin palkka- ja sosiaalietujen valvonta jää taka-alalle.

Marko Nenonen pohtii syntyvätkö työttömien pakkotyömaat uudelleen, mutta artikkelin keskeinen ajatus on, että köyhyyden rajat eivät kulje sosiaaliryhmien välissä vaan niiden sisällä. Nenonen käy läpi työpolitiikan muutoksen pakkotyöllistämisestä rahallisen työttömyysavustuksen muuttumiseen lakisääteiseksi 1971. Nenonen toteaa, että työn ja ammattien jatkuva muutos on väistämätöntä ja se on myös mahdollisuus parempaan.

Nenosen mukaan köyhyyden ja työttömyyden keskiluokkaisuaminen saattaa olla keskiluokan

vallanpitoa. Hän epäilee, että nykyinen hyvinvointivaltio auttaa eniten keskiluokkaa: laajat julkiset palvelut mahdollistavat mukavan elämän pienemmälläkin palkalla. Nenonen uumoilee, että työomaraalin, rehellisyyden ja kunnian käsitteet arvioidaan uudelleen nyt, kun keskiluokka on vaurastunut ja kansainvälistynyt. Lopuksi hän toivoo, että työllisyyspolitiikka ja sosiaalihuolto irrotetaan toisistaan: nykyinen linja johtaa siihen, että syrjäytyneet tuottavat lisää syrjäytyneitä eikä hyvinvointiyhteiskunta enää ole. Nenonen toivoo ainakin osittaista paluuta siihen, että työttömät työllistetään vaikka pakkotyöhön. Tällöin he sosiaalistuisivat yhteiskuntaan, saisivat ystäviä ja itsevarmuutta ja heidän lapsensa löytäisivät kouluun, työhön ja ammattiin.

Lopussa kirjan toimittajat pohivat joustoturvaa ja sen soveltuvuutta Suomeen. Joustoturva on eurooppalainen työpolitiikan linjaus, jossa huomioidaan sekä työnantajan jouston että työntekijän turvan tarpeet. Ulkoinen joustoturva viittaa työmarkkinoiden toimivuuteen (työvoimapolitiikka, sosiaaliturva ja työnlaissaadäntö) ja sisäinen joustoturva taas työelämä kehittämiseen. Jälkimmäiseen kuuluvat työajat, ylityöt, osa-aikatyöt ja palkkajoustavuus.

Kirjan artikkelit etenevät johdonmukaisesti ja niiden avulla rakennetaan kokonaiskuva työelämässä pärjäämisestä. Kirja vaatii poliitikkoja ja etenkin ammattiliittoja ottamaan vakavasti työelämän muutoksen tuomat haasteet ja ryhtymään tukemaan kaikkia jäseniään tasapuolisesti yhä epävarmemmaksi käyvillä työmarkkinoilla siten, että mahdollisuudet hyvään elämään taataan nykyistä paremmin.

Sikke Leinikki